

Barbara Biskupska

Konferencja poświęcona powieści XIX i XX w.

Biuletyn Polonistyczny 9/25, 10-15

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

8. Mgr Ludwik F l a s z e n, "Formy staropolskie w teatrze współczesnym", to kolejne inscenizacje powojenne z najwybitniejszymi, Kazimierza Dejmka "Historią o chwalebnym Zmartwychwstaniu" i "Żywotem Józefa". Autor stawia pytanie, co jest przyczyną obecnego zainteresowania teatrem staropolskim i dramatem, stwierdza zrytualizowanie teatru dawniejszego i brak tej rytualizacji w dzisiejszym. W ślad za tym nasuwa się uzasadnienie w nostalgii współczesnej epoki, poszukującej własnej tradycji w teatrze.

Referatom towarzyszyła żywa dyskusja. Zebranie stanowiło pierwsze ogniwo w cyklu spotkań z teatrologami, muzykologami, historykami sztuki w celu przedyskutowania, a następnie opracowania też podręcznika historii teatru staropolskiego. Referaty zostaną ogłoszone jako tom serii Studiów Staropolskich IBL, stanowiąc - w zamierzeniu organizatorów - podstawę do przemyśleń i pogłębienia problematyki.

Dr Wanda Roszkowska
Instytut Badań Literackich

2. KONFERENCJA POŚWIĘCONA POWIEŚCI XIX i XX WIEKU
WARSZAWA, 17 - 19 LISTOPADA 1965¹⁾

Na konferencji tej, zorganizowanej przez Instytut Badań Literackich PAN, w której uczestniczyli także radzieccy badacze, wygłoszono następujące referaty:

- 1) dr nauk filolog. G.M.Friedlender (Instytut Literatury Rosyjskiej - Leningrad) - Główne etapy powieści rosyjskiej XIX w.,
- 2) prof. dr. M.Janion - "Agaj-Han" jako romantyczna powieść historyczna,
- 3) prof.dr M.Żmigrodzka - Polska powieść biedermeierowska,

¹⁾ Jest to skrócona wersja sprawozdania, które ukaże się w "Pamiętniku Literackim".

- 4) prof.dr H.Markiewicz - Antynomie powieści realistycznej,
- 5) dr nauk filolog. B.Bialik (Instytut Literatury Światowej - Moskwa) - Powieść rosyjska początków XX w.,
- 6) dr M.Głowiński - Sytuacja powieści młodopolskiej,
- 7) kand.nauk L.F.Jerszow (Instytut Literatury Rosyjskiej - Leningrad) - Tradycje rosyjskiej powieści klasycznej a powieść radziecka.

G.M.Friedlender w swoim referacie przedstawił historię rosyjskiej realistycznej powieści. Ciąg rozwojowy rosyjskiej XIX-wiecznej powieści rozpoczął od "Eugeniusza Onegina" - powieści formułującej ideową problematykę i poetykę rodzaju oraz wiążącej nierozłącznie duchowy rozwój jednostki z problematyką życia narodu.

W klasycznej epoce rosyjskiej powieści Friedlender wyróżnił cztery następujące etapy:

- 1) obejmujący lata dwudzieste i trzydzieste, gdy w powieściach Puszkina, Lermontowa, Gogola formułowały się podstawowe elementy poetyki powieści,
- 2) obejmujący lata czterdzieste i pięćdziesiąte, gdy powieść osiągnęła wiodącą rolę w rozwoju literatury dzięki twórczości Turgieniewa, Gonczarowa i Hercena,
- 3) obejmujący lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte, gdy powieść osiągnęła szczyty rozwoju w twórczości Tołstoj, Dostojewskiego, Szchedrina. Okres ten przerósł zasadniczo poprzednie, ponieważ "powieść przestaje być wyłącznie fenomenem literackim, staje się natomiast dla czytelnika czymś niewymiernie ważniejszym - fenomenem nie tylko sztuki, lecz i filozofii, moralności".
- 4) Etap od lat osiemdziesiątych do 1917 roku charakteryzował się bardzo odmiennymi tendencjami:
  - a) symboliści próbowali odnowić powieść - bez powodzenia - gdyż nie oparli jej na zasadach realizmu,
  - b) Gorki, największy prekursor radzieckiej powieści, wzbogacił rodzaj wyrażając nową ideologię i ukazując nowego bohatera - człowieka pracy - w szerokiej perspektywie historycznej.

B. Bialik w swoim referacie ukazał drugie narodziny rodzaju powieści w początku XX w. Omawiając twórczość symbolistów, najważniejszy nurt rosyjskiego modernizmu, odrzuca w całości ich program, a wartości dostrzega jedynie w dziełach wnoszących elementy realizmu. Odrodzenie powieści nastąpiło dopiero, według Bialika, w twórczości Gorkiego, Szołochowa, A. Tołstoja, Fadiejewa, Furmanowa, Fiedina, Leonowa i innych twórców radzieckiej socjalistycznej powieści.

L.F. Jerszow, ukazując w swym referacie, do jakich tradycji rodzimych nawiązywała powieść radziecka, wyjaśnił, że tylko realizm pozwala przedstawić rzeczywistość. Określając stosunek do literatury zachodniej wyjaśnił, że pisarzom radzieckim stała się bliska twórczość Manna, Galsworthy'ego, Dreisera, Hemingwaya, du Garda, natomiast obca jest eksperymentalna powieść "strumienia świadomości" Joyce'a, Prousta, Woolf, wyrażająca pesymistyczną filozofię, wrogi stosunek do ludzkości i ukazująca rzeczywistość jako chaos, w którym konflikty jednostki są izolowane od konfliktów społecznych i historii.

Maria Janion zajęła się "wybitną romantyczną powieścią historyczną" - "Agaj-Hanem" Krasińskiego, i zanalizowała funkcję stylu tego utworu w kształtowaniu wizji świata. Niezwykłość eksperymentu Krasińskiego badaczka upatruje w tym, że ujął on w ramy prozy poetyckiej większą całość o charakterze narracyjnym i stworzył utwór odległy od tradycji kronikarskich przekazów relacjonujących fakty. Obserwujemy w stylu tej powieści dążenie do uzyskania oszałamiającego wrażenia wschodniego przepychu, ogólnej poetyczności bogatej w egzotykę wizji, ostrej ekspresywności orientального detalu. Drugą grupę leksykalną stanowi słownictwo i frazeologia rycersko-obozowo-wojenna, wyrażająca historiozoficzną koncepcję kultury staropolskiej. Nagromadzenie rzeczowników i czasowników podkreśla, według autorki, bogactwo i różnorodność rzeczywistości poetyckiej. "W stylu ujawniło się to, co było problematyką indywidualizmu romantycznego, a mianowicie wahanie między bezwzględną zasadą twórczości a podporządkowywaniem się historii czy zbiorowości". Problemy romantycznego indywidualizmu reprezentują również trzy główne postacie utworu, Krasiński bowiem porzucił kształtowanie postaci w ramach wyznaczonej roli fa-

bularnej na korzyść romantycznie pojętej metafory losu ludzkiego. Obsesyjne motywy krwi i śmierci są analizowane przez autorkę jako stylowy wyraz problemu nietrwałości i kruchości istnienia ludzkiego. Tło historyczne pełni funkcję malowniczego sztafażu i określa jedynie ogólny klimat. Działania bohaterów są determinowane przez wybuchy namiętności i obroty losu, a nie przez układ historycznej sytuacji i prawidłowości świata przedstawionego, grę sił społecznych i politycznych. "Głównym historiozoficznym układem odniesienia jest apologia skrajnego indywidualizmu, która znalazła odpowiednik stylistyczny w połączeniu manieryzmu z ekspresywną estetyką kontrastów. W "Agaj-Hanie" nastąpiło radykalne zerwanie z modelem walterskotowskim i realizmem na rzecz szukania "poezji dziejów".

Maria Żmigrodzka wprowadziła termin "biedermeierizm" na określenie głównego nurtu w literaturze międzypowstaniowej, a charakteryzowanego dotychczas jako przejaw romantycznego epigonizmu lub zapowiedź realizmu. Przeprowadziła dowód, że nurt ów obok cech pokrewnych tym dwom prądom posiadał też cechy wspólne, a różne zarówno od romantyzmu, jak i realizmu, z drugiej strony, że ta wspólność oraz odrębność przejawia się nie tylko w sferze poglądów ideowych, koncepcji światopoglądowych czy tendencji estetycznych, ale i w dziedzinie poetyki, tj. konstrukcji fabuły, narratora, postaci. Autorka ograniczyła materiał wyłącznie do powieści współczesnych, pojawiających się w tym czasie. Dzieje pisarstwa biedermeierowskiego związała z układem chwiejnej równowagi sił ideowych okresu międzypowstaniowego.

Henryk Markiewicz zajął się poetyką polskiej powieści realistycznej lat 1870-1895, o tematyce współczesnej. Główny kierunek rozwojowy omawianej powieści ukazał jako przechodzenie od tendencyjności do przedmiotowości, tj. budowania fikcji literackiej z rezultatów starannej i możliwie obiektywnej obserwacji otaczającej rzeczywistości, od poetyzacji - czyli umiaru wprowadzonych jakości emotywnych - do ostrych jakości emotywnych degradujących estetycznie i moralnie przedstawioną rzeczywistość. Wszystkie te konwencje modyfikowały różnokierunkowo nadrzędną i powszechnie obowiązującą regułę fikcji we-

rystycznej, tj. skonstruowanej w zgodzie z ówczesną potoczną i naukową wiedzą o człowieku i społeczeństwie. Obok prawdopodobieństwa życiowego, jako drugi naczelný postulat ówczesnego realizmu, autor wyodrębnił iluzję rzeczywistości. Analizując konsekwencje stosowania zasady iluzji rzeczywistości uznał mowę pozornie zależną za przejaw cofania się przedmiotowości pod naporem elementów lirycznych i refleksyjnych. W ten sposób ukazał dynamiczne przeistaczanie się wzorca realistycznej powieści pozytywistów, na skutek działania odmiennych dyrektyw, niemal we własne przeciwieństwo.

Michał Głowiński przedstawił sytuację powieści w układzie literackim wytworzonym przez Młodą Polskę i stworzył przesłanki do szczegółowej analizy prozy tego okresu, rozważając pięć następujących problemów:

- 1) dominujący w epoce typ tradycji powieściowej,
- 2) stosunek praktyki powieściopisarskiej do obowiązujących mniemań teoretycznych o powieści,
- 3) położenie powieści wśród kształtujących się programów literackich - programu modernizmu, który przede wszystkim dotyczył poezji, i programu naturalizmu, rzekomo zwalczanego, ale niezwykle silnie oddziaływającego,
- 4) przypisywane powieści funkcje instrumentalne,
- 5) stosunek powieści do ogólnych przekształceń kultury, przypadających na przełom wieków.

Autor wprowadził rozróżnienie opisowego i interpretacyjnego definiowania prądu literackiego. Definicja opisowa określa, jak w pewnej rzeczywistości historycznoliterackiej rozumiano dany prąd, jakie mu nadawano znaczenia, jakie fakty z nim kojarzono; jest zatem relacją o pewnym określonym historycznie stanie świadomości literackiej. Definicja interpretacyjna wychodzi poza świadomość podmiotów prądu, ujawnia te zjawiska, których znaczenia wówczas nie dostrzegano.

Pomijając konkretne rozwiązania zacytowanego na wstępie zespołu problemów, należy zwrócić uwagę na przyjętą metodę badania tak złożonego kompleksu zjawisk - jaki stanowi sytuacja literacka gatunku: z jednej strony, synchroniczne traktowanie twórczości młodopolskiej, co pozwoliło uniknąć zbyt linearnego i szufladkującego widzenia prądu, z drugiej zaś stro-

ny - diachroniczna niejako postawa badawcza, co wyraziło się w problematyzowaniu materiału historycznego z punktu widzenia współczesnych hierarchii, wyznaczonych przez późniejsze dokonania literackie i późniejszy dorobek teoretyczny.

Mgr Barbara Biskupska
Instytut Badań Literackich

3. BADANIA NAD ŚREDNIOWIECZEM W INSTYTUCIE BADAŃ LITERACKICH

Rejestracja rękopisów średniowiecznych

Prace edytorskie w zakresie zabytków literatury średniowiecznej

Publikacja serii rozpraw poświęconych kulturze średniowiecznej.

Kiedy w roku 1959 Instytut Badań Literackich postanowił się włączyć do planu prac naukowych związanych z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego, za przedmiot badań wybrano Średniowiecze jako okres w literaturoznawstwie naszym najslabiej opracowany. Na wniosek prof. M.R.Mayenowej za najpilniejszy postulat uznano podjęcie zasadniczej wstępnej pracy materiałowej - rejestracji średniowiecznych rękopisów treści literackiej, przechowywanych w polskich bibliotekach, bez niej bowiem nauka o literaturze nie jest w stanie wyjść poza tradycyjne ramy zainteresowań resztkami piśmiennictwa w języku polskim i nie może włączyć do swego programu na równych prawach badania nad polską twórczością literacką w języku łacińskim i jej tłem - znajomością literatury antycznej i europejskiej twórczości średniowiecznej w Polsce. Prócz rejestracji rękopisów postulowano również podjęcie prac edytorskich w zakresie zabytków średniowiecznej literatury polskiej oraz publikację serii rozpraw poświęconych kulturze Średniowiecza.

Wniosek IBL został zatwierdzony przez Komitet Przygotowawczy Obchodu Tysiąclecia Państwa Polskiego i na realizację zaplanowanych prac przyznano odpowiednią subwencję. Do kierowania pracami powołano decyzją Komitetu Podkomisję Historii